

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 9, 2021 | 30.09.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.9.91](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.9.91)

УДК 330.322:338.431

*А. В. Мовчанюк,
к. е. н. доцент кафедри менеджменту,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: 0000-0002-1536-3408*

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

*A. Movchaniuk
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management,
Uman National University of Horticulture*

INVESTMENT POTENTIAL OF AGRICULTURAL PRODUCTION AS A BASIS FOR ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню питань проведеному структурних реформ в сільському господарстві та пов'язані інвестиційні процеси в даному сегменті економіки, як необхідні організаційні заходи спрямовані на забезпечення стійкого економічного ефекту розвитку аграрного сектору економіки держави. Враховуючи вагомість сільськогосподарського виробництва для економіки України обговорено важливість забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва шляхом активізації інвестиційних вкладень спрямованих на оновлення організації технологічних процесів даного виробництва, впровадження науково-обґрунтованих норм ведення господарської діяльності, систематизації організаційно – управлінської системи, ресурсозберігаючих технологій тощо. Розглянуто питання державних інвестицій в сільське господарство через механізми реалізації державних програм підтримки розвитку сільськогосподарських товаровиробників. Відзначено важливість покращення інноваційно-інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки для забезпечити підвищення економічного зростання галузі.

The article is devoted to the study of structural reforms in agriculture and related investment processes in this segment of the economy of the country, as necessary organizational measures aimed at ensuring a sustainable economic effect of the agricultural sector of the economy of the country. Given the importance of agricultural production for the economy of Ukraine, researched the importance of ensuring the competitiveness of agricultural production by intensifying investments aimed at updating the organization of technological processes of this production, the introduction of scientifically sound standards of economic activity, systematization of organizational and management system, resource-saving technologies and more.

A market economy requires a systematic approach with a holistic identification of the interdependent elements of the economy, both the state as a whole and a particular industry and business structure. Agriculture is a set of industries that has its own characteristics compared to other sectors of the economy, so the organization of agricultural production should not be considered in isolation on the basis of agricultural enterprises, but in close connection with the various productive forces of the country and the various forms of production organization. The implementation of structural reforms in the agricultural economy has allowed to achieve economic effect not only for the industry itself and related industries, but also directly affected the harmonization of rural development.

The issue of state investments in agriculture through the mechanisms of implementation of state programs to support the development of agricultural producers is considered. The importance of improving the innovation and investment climate in the agricultural sector of the economy to ensure increased economic growth in the industry was noted. As agriculture is one of the strategic and priority sectors of the national economy of Ukraine, with great production and export potential of agricultural products with the effectiveness of state support mechanisms, need creating a stable and clear legal framework that would promote innovation and investment climate in the agricultural sector industry growth and intensify food exports.

Ключові слова: *інвестиції; інвестиційна діяльність; сільське господарство; аграрний сектор; конкурентоспроможність.*

Key words: *investments; investment activity; agriculture; agricultural sector; competitiveness.*

Постановка проблеми. В умовах проведення реформи децентралізації в державі поряд з вирішенням питань пов'язаних із підвищенням ефективності управління суспільним розвитком відповідної території невідомою частиною даного процесу є забезпечення стійкого економічного ефекту розвитку сфер економіки безпосередньої територіальної громади. Мобілізація внутрішніх ресурсів та резервів, створення привабливого інвестиційного клімату є запорукою спроможності розвитку громади. Адже проведення структурних реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади можна вважати ефективним при створенні сприятливого життєвого середовища для жителів громади, їх самореалізації, захисту їх прав, організації з надання населенню високоякісних доступних соціальних, адміністративних та інших послуг. Невідомою частиною розвитку сільської територіальної громади виступає стабільне функціонування сільськогосподарського виробництва на її території, адже даний сектор економіки є основним бюджетоутворюючим сегментом сільської територіальної громади. В контексті національної економіки агропромисловість є стратегічним напрямом, який формує продовольчу безпеку держави та має вагомий експортний потенціал.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці розвитку аграрного сектора та інвестиційних процесів даної галузі присвячені праці багатьох вітчизняних вчених, серед яких: І.М. Назаренко, В.І. Криленко, А.П. Гайдучий, С.І. Кісіль, П.Т. Саблук, С.Є. Ткаченко та інші вчені. В роботах цих авторів приділялась увага визначенню ролі інвестицій в економічному розвитку аграрної сфери. Але з урахуванням економічних та політичних змін, в сучасних умовах, залишається актуальним питання щодо інвестиційної діяльності в аграрній сфері. Саме тому проблеми визначення фінансових аспектів інвестиційних процесів в сільськогосподарському виробництві потребують поглибленого дослідження на підґрунті цілісного, системного аналізу який має стратегічне значення для розвитку аграрного сектору економіки країни.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка сучасного стану сільськогосподарського виробництва, ідентифікація існуючих проблем у цій сфері економіки та обґрунтування щодо активізації інвестиційних процесів в агропромисловість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрна реформа, в частині реформування земельних відносин, яка стартувала на початку 90-х років двадцятого століття в Україні стала початком ліквідації державної монополії земельної власності на землі сільськогосподарського призначення, та створила підґрунття для створення нових виробничих сільськогосподарських структур заснованих на приватній власності, орендних відносинах. Земельно-ресурсний потенціал України слушно вважають первинним підґрунтям національної економіки, а в сільському господарстві – головним чинником виробництва, саме тому реалізація земельної реформи стала стратегічним напрямком розвитку, як агропромисловість, так і економічного розвитку держави в цілому. Право на володіння сільськогосподарськими угіддями переданих з державної власності у приватну власність отримали 6,4 млн. селян, поміж яких було розпайовані 27 млн. гектарів сільськогосподарських земель (65% сільгоспугідь країни).

Передумовами необхідності проведення трансформації в аграрному секторі економіки України були викликані системною кризою в державі. Індикативні показники сільськогосподарського виробництва на кінець дев'яностих років двадцятого століття відзначалися стрімким падінням виробництва у порівнянні з розвитком галузі перших років незалежності України. Виробництво валової сільськогосподарської продукції в загальному зменшилось на 46,6% (дані таблиці 1), виробництво зернових та зернобобових культур зменшилось в 2,1 рази, м'яса (в забійній вазі) в 2,6 рази, молока в 1,9 рази.

Галузі сільськогосподарського виробництва потребували радикальних змін із спрямуванням на інтенсифікацію виробництва для забезпечення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції. Проте здійснення заходів щодо переоснащення, модернізації виробництва потребували значних фінансових і матеріальних інвестиційних вливань, яких на жаль, колективні сільськогосподарські підприємства із-за спаду виробництва, відсутності власних обігових коштів не могли самостійно залучити.

Указ Президента України від 3 грудня 1999 року № 1529 «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» [4] сприяв створенню нових форм агроформувань відмінних від колективної форми господарювання. Практично з 2000 року було розпочато новий етап розвитку сільськогосподарського виробництва заснованого на приватній власності з напрямом ведення господарської діяльності в ринкових умовах.

Таблиця 1.

Динаміка основних економічних та виробничих показників сільськогосподарського виробництва України

Назва показників	Одиниці виміру	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2000р до 1990 р. (%)
Виробництво валової продукції, всього	млн.грн.	145874,9	94794,8	77889,4	53,4
- рослинництво	млн.грн.	66559,7	49370,7	43573	65,5
- тваринництво	млн.грн.	79315,2	45424,1	34316,4	43,3
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах на 1 працівника зайнятого в сільському виробництві	грн.	25629	14793,1	12357	48,2
Виробництво основної продукції					
Зернові і зернобобові культури	тис. тонн	51009	33929,8	24459	48,0
Соняшник	тис. тонн	2570,8	2859,9	3457,4	134,5
Овочі	тис. тонн	6666,4	5879,8	5821,3	87,3
Плоди та ягідні	тис. тонн	2901,7	1897,4	1452,6	50,1
М'ясо (у забійній вазі)	тис. тонн	4357,8	2293,7	1662,8	38,2
Молоко	тис. тонн	24508,3	17274,3	12657,9	51,6
Поголів'я ВРХ	тис. гол.	24623,4	17557,3	9423,7	38,3
Корів	тис. гол.	8378,2	7531,3	4958,3	59,2
Свиней	тис. гол.	19426,9	13144,4	7652,3	39,4

Ринкова економіка потребує системного підходу з цілісним виявленням взаємозалежних елементів, компонентів, що входять до економіки, як держави в цілому, так і конкретної галузі та підприємницької структури.

Сільське господарство є сукупністю галузей, має свої особливості у порівнянні з іншими галузями економіки тому організацію сільськогосподарського виробництва слід розглядати не ізольовано на основі сільськогосподарських підприємств, а в тісному зв'язку із різними виробничими силами країни, з урахуванням руху взаємодій ефективних форм організації виробництва, співпраці, об'єднань. Проведення структурних реформ в аграрній економіці надало змогу досягти економічного ефекту не тільки самої галузі та пов'язаних виробництв, а й напрямку відзначилось на гармонізації розвитку сільських територій.

В процесі господарської діяльності на протязі 2000-2005 років створенні, на базі колективних сільськогосподарських підприємств, товариства з обмеженою відповідальністю, приватні сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства проходили нелегкий процес становлення. Основними факторами, які стримували залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в аграрний сектор України на початковому етапі реалізації реформи галузі на наш погляд були спричиненні:

- низьким законодавчим рівнем захищеності прав інвесторів;
- високими відсотковими ставками за залученні кредитні ресурси;
- нестабільністю національної валюти;

- диспаритетом цінової політики між виробниками сільськогосподарської продукції та продукції промислових, хімічних галузей для потреб сільськогосподарського виробництва;
- низкою платоспроможністю новостворених суб'єктів сільськогосподарського виробництва та недостатністю державної підтримки.

Періодом значної активізації інвестиційної діяльності в сільському господарстві можна вважати з 2010 року, коли в процесі розвитку орендних відносин земель сільськогосподарського призначення, в більшій частині регіонів сформувались господарства із обсягами використання сільськогосподарських угідь в межах 1000-3000 га, що стало свідченням формування оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств, що в свою чергу, дозволяло удосконалити їх спеціалізацію виробництва на основі впровадження передових технологій виробництва. Результатом цього процесу є інтенсифікація сільськогосподарського виробництва. Даний аналіз підтверджується на прикладі групування сільськогосподарських підприємств Черкаської області, як одного із аграрних регіонів України (рис.1). Найбільша питома частка землі 41,5% перебуває в сільськогосподарських підприємствах із середньою площею обробітку одним підприємством до 3000 га. Досить значний відсоток агропідприємств, а це 27,4% здійснюють свою виробничу діяльність на земельних площах 500 – 1000 га в розрахунку на одне господарство.

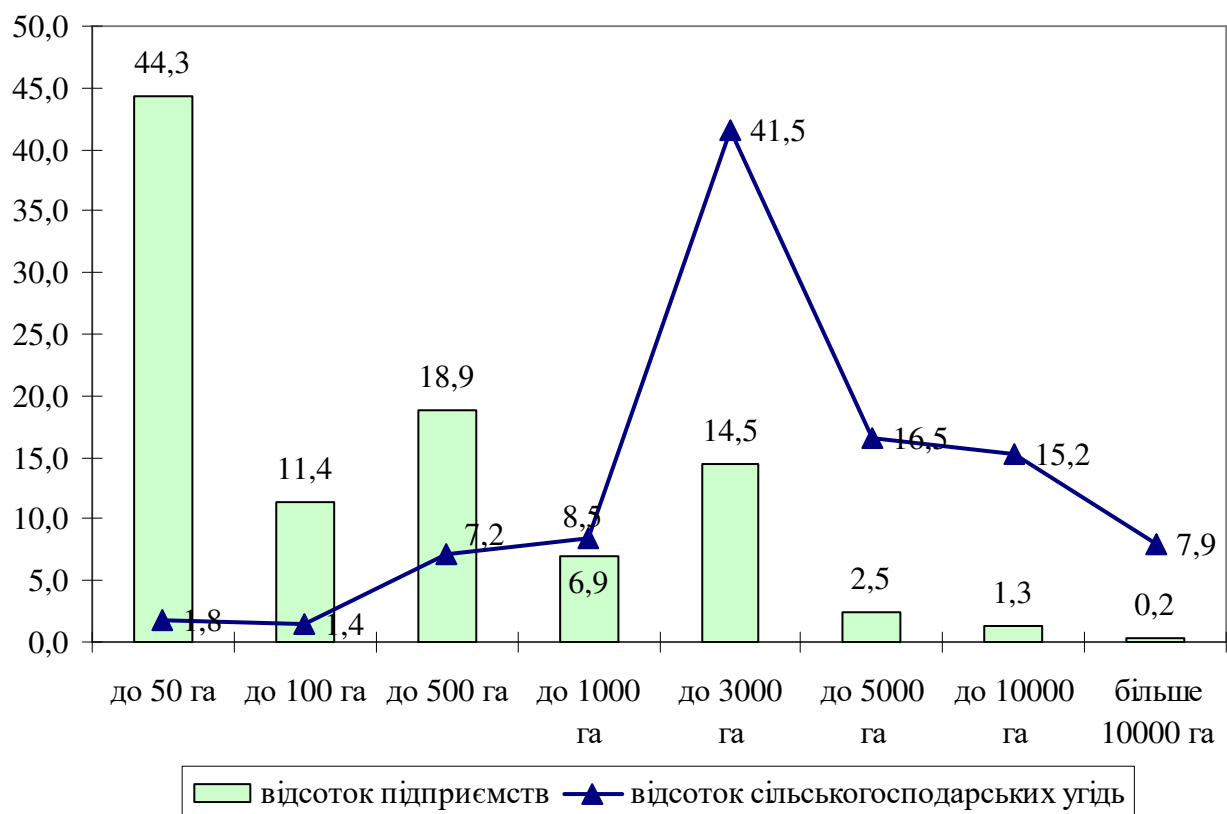

Рис. 1. Розподіл сільськогосподарських підприємств Черкаської області за розміром використаної площі сільськогосподарських угідь

Приведений в таблиці 2 аналіз капітальних інвестицій в економіку України та зокрема в сільське господарство засвідчує, що спостерігається позитивна динаміка збільшення капітальних інвестицій у виробництво. З 2010 року інвестиційна діяльність у сільському господарстві активізується та прослідковується щорічний темп росту капіталовкладень.

**Таблиця 2.
Динаміка капітальних інвестицій в економіку України**

Показники	2001р.	2005р.	2010р.	2015р.	2017р.	2018р.	2019р.
Капітальні інвестиції в економіку, млн. грн.	32573	93096	189061	273116	448462	578726	623979
Капітальні інвестиції у сільське господарство, млн.грн.	1552	4905	11311	29310	63401	65059	58555
Питома вага інвестицій у сільське господарство, %	4,8	5,3	6,0	10,7	14,1	11,2	9,4
Темп приросту інвестицій у сільське господарство, %	-	316,0	230,6	259,1	216,3	102,6	90,0

На жаль у 2019 році порівняно з 2018 роком відбулося на 12% зменшення інвестицій в сільське господарство. На нашу думку одним із факторів, що спричинив зменшення активності інвестиційних вкладень в агровиробництво пов'язуємо із черговими дискусійними процесами в суспільному та аграрному середовищах з питань відміни мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення, що спонукало інвесторів притримувати фінансові ресурси до вирішення питання з відкриття ринку землі.

На фоні тенденцій до зростання обсягів капітальних інвестицій в сільське господарство протягом останніх десяти років та потенціальної привабливості галузі питома вага інвестицій у сільське господарство залишається досить низкою (в середньому на рівні 10%) від загальної суми капітальних інвестицій в економіку України.

Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, забезпечення його високих та стійких темпів економічного зростання взаємопов'язано із реалізацією механізмів інвестування в технологічні, інноваційні процеси, матеріально-технічну базу сільського господарства. Розділяємо думку С. Ткаченко [6], що інвестиційно-інноваційний розвиток сільського господарства – це глибокий активний процес, в якому завдання результативного споживання фінансових ресурсів, залучення додаткових джерел фінансування, пошук потенційних інвесторів взаємопов'язані з генеруванням нових знань та ідей, технологічним освоєнням нових наукових відкриттів, винаходів і розробок; впровадженням нововведень, вибором найкращих сучасних форм організації і управління виробництвом.

Забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва вимагає суттєвого організаційного та технологічного оновлення даного виробництва, що досягається за рахунок впровадження науково-обґрунтованих норм ведення господарської діяльності, систематизації організаційно – управлінської системи, ресурсозберігаючих технологій тощо.

Враховуючи вагомість агросектора для економіки України яким формується майже 17% ВВП держави, забезпечується 40% від всіх валютних надходжень одним із напрямів непрямих інвестицій у сільське господарство є реалізація державних програм підтримки розвитку галузі. Основні напрями урядових програм спрямовані на компенсацію частини витрат пов'язаних з оновленням виробничих ресурсів суб'єктами господарювання в сільському господарстві, на залучення обігових коштів через банківські кредитні лінії, здешевлення вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання, часткове відшкодування будівництва та реконструкції виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення із зберігання зернової, овочевої та фруктової продукції, тваринницьких приміщень, цехів переробки продукції, стаціонарних холодильних установок, підтримки розвитку тваринництва. Проте обсяги фінансових ресурсів, які спрямовуються з державного бюджету на підтримку розвитку агровиробництва бажають бути кращими. Так, у державному бюджеті України на 2021 рік для підтримки агросектору за цільовими програмами передбачені видатки в загальній сумі 4,5 млрд.грн., з яких: на підтримку розвитку фермерських господарств – 200 млн.грн.; на здешевлення кредитів залучених суб'єктами господарювання агросектора – 1200 млн.грн.; на здешевлення сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва – 1000 млн.грн.; на розвиток тваринництва та переробку сільськогосподарської продукції – 1150 млн.грн.; на розвиток садівництва, виноградарства та хмелярства – 450 млн.грн.; на агрострахування; відшкодування витрат від пошкодження посівів внаслідок надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру; використання меліоративних земель; органічне землеробство; вирощування картоплі; гречки, жита, проса, овеса – 450 млн. грн.

Підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору національної економіки пояснюється тим, що країна володіє необхідним потенціалом для виробництва сільськогосподарської продукції у значних масштабах і здатна не тільки забезпечити власну продовольчу безпеку, але й активізувати експорт продовольства. Найбільш інвестиційно привабливими галузями сільського господарства є експортно-орієнтовані напрями вирощування зернових та олійних культур. В структурі товарної експортної сільськогосподарської продукції обсяги реалізованої даних культур протягом останніх десяти років в середньому складають відповідно в межах 40% та 11%. Наведені дані свідчать про конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції на світовому рівні.

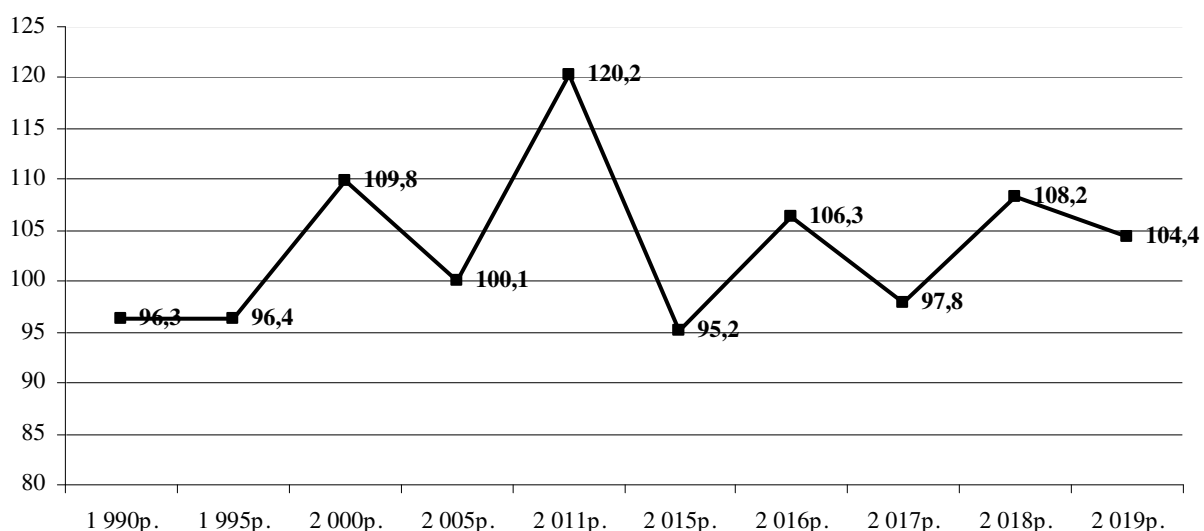

Рис. 2. Індеси виробництва сільськогосподарської продукції в Україні (%)

За оцінками ООН щороку населення Землі збільшується на 2,5%, тому щоб не втратити наявний баланс між кількістю жителів планети і кількістю продуктів харчування виробництво продуктів харчування у світі повинно зростати на 70 – 100%.

Висновки. Сільське господарство є однією із стратегічних і пріоритетних галузей національної економіки України. Україна з великим виробничим та експортним потенціалом сільськогосподарської продукції при дієвості механізмів державної підтримки, створенні стабільної та чіткої законодавчої бази, яка б сприяла інноваційно-інвестиційному клімату в аграрному секторі економіки, здатна забезпечити підвищення економічного зростання галузі та активізувати експорт продовольства.

Активізація інвестиційної діяльності є не тільки основною умовою ведення сільського господарства, але й стає найважливішим визначальним фактором подальшого його розвитку.

Список літератури.

1. Квасницька Р.С. Інвестиційний потенціал інститутів фінансового ринку України: монографія. Хмельницький : Моноскрипт, 2015. 313 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Показники діяльності суб'єктів господарювання. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення 14.09.2021).
3. Про державну підтримку сільського господарства України: закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>(дата звернення 16.09.2021).
4. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 03.12.1999 №1529. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1529/99> (дата звернення 16.09.2021).
5. Саблук П.Т., Коденська М.Ю. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промисловому виробництві. Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 46с.
6. Ткаченко С.Є. Аналіз інвестиційної діяльності в аграрному секторі України, визначення факторів та шляхів її активізації. *Економіка та суспільство*. 2021. №23. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/138/133> (дата звернення: 14.09.2021).

References.

1. Kvasnytska, R.S. (2015), *Investytsijnyj potentsial instytutiv finansovoho rynku Ukrainy* [Investment potential of financial market institutions of Ukraine], Monuscript, Khmelnytsky, Ukraine, 313 p.
2. State Statistics Service of Ukraine (2021). Official web-site. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 14 September 2021).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "On state support of agriculture of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (Accessed 16 September 2021).
4. Decree of the President of Ukraine. (1999). "On immediate measures to accelerate the reform of the economy agrarian sector" available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1529/99> (Accessed 16 September 2021).
5. Sabluk, P.T. and Kodenska, M.Yu. (2012), *Kontseptualni zasady rozrobky i realizatsii investytsiinykh proqram v ahrarno-promyslovomu vyrobnytstvi* [Conceptual foundations for the development and implementation of investment programs in agro-industrial production], NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine, 46 p.
6. Tkachenko, S. Ye. (2021). Analysis of investment activity in the agricultural sector of Ukraine, determination of factors and ways of its activation. *Economy and society*, vol. 23. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/138/133> (Accessed 14 September 2021).